

Мороз В.М.

Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»

Тищук О.М.

Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»

Мороз С.А.

Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»

ВИЩА ОСВІТА ЯК ОБ'ЄКТ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ: ОБҐРУНТУВАННЯ МІСЦЯ ТА РОЛІ ФЕНОМЕНУ В СТРУКТУРІ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СУСПІЛЬСТВА

Необхідність обґрунтування можливості сприйняття якості вищої освіти на рівні одного з об'єктів публічного управління обумовлена тим фактом, що відповідний феномен має одночасне позиціонування у межах таких галузей знань як: освіта, гуманітарні науки, соціальні та поведінкові науки, управління та адміністрування, інформаційні технології тощо. У межах галузі знань «Публічне управління та адміністрування» феномен якості вищої освіти може бути розглянутий через призму функцій держави у політичній, духовній, соціальній та економічній сферах суспільства. В статті обґрунтовано місце та роль феномену якості вищої освіти в структурі економічної діяльності суспільства та доведено необхідність ідентифікації якості вищої освіти на рівні об'єкту економічної політики держави. В статті проаналізовано зміст Національного класифікатора України «Класифікація видів економічної діяльності ДК 009:2010» та визначено пов'язані з вищою освітою різновиди економічної активності. Виявлена кореляція дозволила ідентифікувати вищу освіту, а відповідно й її якість, на рівні складової економічної політики держави, що підтверджується положеннями Національної економічної стратегії на період до 2030 року, а також нормами Закону України «Про вищу освіту». В дослідженні визначено пов'язані з феноменом публічного управління якістю вищої освіти концепти, а саме: якості вищої освіти в системі забезпечення національної безпеки; якість вищої освіти як детермінанта розвитку людського потенціалу; якість вищої освіти як чинник впливу на рівень здоров'я громадян та їх спосіб життя. З'ясовано, що вища освіта, а відповідно й її якість можливо сприймати на рівні: різновиду економічної діяльності; безпосереднього об'єкту публічного управління; об'єкту економічної політики держави.

Ключові слова: *якість вищої освіти, публічне управління та адміністрування, об'єкти публічного управління, економічна діяльність, економічна політика держави, економічна сфера суспільства, класифікація видів економічної діяльності.*

Постановка проблеми. Питання ідентифікації та конкретизації об'єкту публічного управління, особливо у межах наукової та науково-дослідної роботи у галузі знань «Публічне управління та адміністрування», є надзвичайно важливим, як для розуміння його природи та змісту, так й для вирішення. Вірне визначення вченим об'єкту безпосередньої уваги дозволяє, з одного боку, уникнути ризиків відхилення дослідника від предметно-об'єктного спрямування обраної галузі, а з іншого – забезпечити системність та комплексність розгляду обраного предмету дослідження. Крім того, вірна конкретизація вченим предмету його наукової уваги у межах обраної ним галузі знань – сприяє

підвищенню якості використання методологічного інструментарію відповідної науки, а відповідно й створює умови для підвищення якості кінцевого продукту (наукового результату). Мінімізація пов'язаних з ідентифікацією предмету свого наукового дослідження у межах конкретної галузі науки (галузі знань) може бути здійснена за рахунок аналізу місця та ролі того чи іншого феномену в системі наукового знання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання цієї проблеми і на які спирається автор. Приймаючи до уваги той факт, що анонсована нами вище проблематика позиціонує на рівні методологічного зна-

ння вважаємо за доцільне спиратися на наукові доробки В. Д. Бакуменка, М. М. Білінської, К. О. Ващенко, В. Є. Воротіна, В. С. Загорського, М. М. Іжи, Ю. В. Ковбасюка, М. Х. Корецького, В. І. Лугового, С. Ф. Поважного, С. М. Серьогіна, Ю. П. Сурміна та інших вчених.

З огляду на той факт, що обрана нами проблематика зосереджена навколо розгляду питання ідентифікації цілком конкретного феномену (якість вищої освіти) на рівні одного з об'єктів публічного управління, вважаємо за доцільне розбудовувати логіку нашого дослідження з прийняттям до уваги тих результатів наукових пошуків, які були отримані зосередженими на ній вченими. Серед наукових робіт, фокусом дослідницької уваги яких були ти чи інші питання публічного управління якістю вищої освіти, слід звернути увагу на наукові доробки за авторством: Л. М. Грень (обґрунтовано можливість використання латвійського досвіду для вдосконалення змісту та практики функціонування систем вищої освіти тих держав, стратегії розвитку яких передбачають інтеграцію національних освітніх та наукових інститутів у європейський простір вищої освіти) [7, с. 78]; С. М. Домбровської (обґрунтовано місце та роль рейтингу науково-педагогічних працівників в системі державного управління якістю вищої освіти) [6, с. 278]; С. А. Мороз (проведено аналіз змісту міжнародних стандартів щодо забезпечення якості вищої освіти) [5, с. 266]; В. М. Мороза (визначено місце та роль механізму підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників в системі державного управління якістю вищої освіти) [4, с. 110]; А. Л. Помази-Пономаренко (оцінено потенціали опитування студентів як одного з елементів системи збору інформації щодо забезпечення якості вищої освіти) [8]; Д. А. Терещенко (розглянуто проблематику організації та забезпечення соціологічного супроводу моніторингу якості освіти в системі вищої освіти) [1, с. 457] тощо. Крім того, проблематика забезпечення якості вищої освіти набула свого розвитку у дослідженнях М. А. Ажажи, С. А. Вавренюка, О. В. Поступної, В. В. Сиченка, В. Д. Філіпової, І. М. Хмирова, С. О. Шевченка та інших вчених. Окремі з методологічних питань проблематики публічного управління були розглянуті нами у межах попередньо проведених нашим авторським колективом наукових пошуків [9, с. 207]. Не дивлячись на достатній рівень наукової уваги проблематики якості вищої освіти окремі її питання все ще залишаються відкритими для подальших наукових пошуків.

Постановка завдання. Приймаючи до уваги багатогранність прояву проблематики обґрунтування феномену якості вищої освіти на рівні одного з об'єктів публічного управління (таке обґрунтування може бути здійснено у межах будь-якої сфери суспільства, а саме – економічної, політичної, духовної та соціальної) вважаємо за доцільне розглянути той її аспект, який зосереджено на доведенні можливості (необхідності) ідентифікації якості вищої освіти на рівні об'єкту економічної політики держави. Передбачається, що досягнення цієї мети буде здійснено через призму обґрунтування місця та ролі обраного нами феномену в структурі економічної діяльності суспільства.

Виклад основного матеріалу. Розгляд проблематики якості вищої освіти через призму об'єкту публічного управління може бути здійснено через призму економічної функції держави. У самому спрощеному вигляді економічна функція держави розкривається через її об'єктивно обумовлену роль у регулюванні економічної активності всіх без виключення суб'єктів господарсько-виробничих відносин, а також необхідність виправлення так званих неспроможностей ринку (недосконалість механізму розподілу ресурсів; порушення принципів соціальної справедливості та моральності в системі розподілу результатів економічної діяльності; обмеженість ринку у врахуванні політичних чинників та зовнішніх ефектів; неспроможність ринку запобігти монополізації товарів та послуг; неспроможність ринку забезпечити рівномірність розвитку регіонів держави та її продуктивних сил тощо). У межах економічної наукової думки зазвичай використовують таку класифікацію економічних функцій держави – формування та забезпечення функціонування правової системи регулювання ринкових відносин; захист конкуренції та запобігання монополізації ринку; перерозподіл доходів та забезпечення ефективного використання ресурсів; запобігання виникненню економічних криз; регламентування економічної діяльності та пов'язаних з нею соціально-трудових відносин. Кожна з цих класифікаційних груп складається з певної сукупності утворюючих її об'єктів. Саме ці об'єкти власне й ідентифікуються нами як об'єкти публічного управління в економічній сфері суспільства. З огляду на обмеженість обсягів цієї публікації звернемо увагу лише на останню з наведених вище класифікаційних груп, а саме ту з них, яка апелює до «регламентування економічної діяльності». Такий наш крок ніяким чином не при-

меншує значущості інших, адже кожна з них має свою так звану зону компетенції в ідентифікації об'єктів публічного управління у межах економічної політики держави.

Національний класифікатор України «Класифікація видів економічної діяльності ДК 009:2010», на зміст якого ми далі будемо неодноразово посилалися, тлумачить економічну діяльність як «процес виробництва продукції (товарів і послуг), який здійснюють з використанням певних ресурсів: сировини, матеріалів, устаткування, робочої сили, технологічних процесів тощо» [3]. Абстрагуючись від недосконалості змісту наведеного тлумачення звернемо увагу на його апелювання до питань використання ресурсів. Держава, у межах своїх економічних функцій, є не лише безпосереднім актором та бенефіціаром процесів використання ресурсів (держава є як самостійним суб'єктом використання ресурсів, так й партнером інших суб'єктів за відповідним напрямом активності), а й суб'єктом який встановлює правила та забезпечує їх виконання (виконання державою наглядових та контрольних функцій щодо умов і правил використання суб'єктами господарювання природних ресурсів, робочої сили, технологій виробництва тощо). Остання функція обумовлена, з одного боку, вичерпаністю ресурсів та тривалістю часу їх відновлення, а з іншого – так званою неспороможністю ринку забезпечити відповідальне та дбайливе використання ресурсів. Повертаючись до предмету нашого дослідження вважаємо за доцільне проаналізувати різновиди економічної діяльності через призму їх можливої кореляції з феноменом якості вищої освіти. Виявлення такого зв'язку дозволить нам не лише ідентифікувати якість вищої освіти на рівні об'єкту публічного управління (така ідентифікація стає можливою через парадигму економічних функцій держави, а саме – якщо феномен є складовою економічної сфери держави, тобто є залученим до системи реалізації державою її економічних функцій, то він може бути розглянутим на рівні одного з об'єктів публічного управління або регулювання), а й визначити його місце у межах відповідної структури. Аналіз різновидів економічної діяльності може бути здійснений через структуру їх класифікації. Згаданий нами вище Національний класифікатор України «Класифікація видів економічної діяльності ДК 009:2010» передбачає розподіл різновидів економічної діяльності за 21 секцією, кожна з яких має свої розділи, групи та класи (загальна кількість: розділів – 88; груп – 272; класів – 615). Відповідно до нашого припу-

щення, кожен різновид економічної діяльності, через свій зв'язок з економічною сферою суспільства та економічними функціями держави, може бути ідентифікованим на рівні об'єкту публічного управління. Наприклад, цілком очевидно, що такі різновиди економічної діяльності як (до речі які традиційно сприймаються через призму економічної сфери суспільства, а саме її ресурсної складової) «Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство» (код А), «Добувна промисловість і розроблення кар'єрів (код В), «Переробна промисловість» (код С), «Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря» (код D) тощо, не лише можуть, а й повинні бути віднесені до об'єктів публічного управління. Така наша думка обумовлена, по-перше, вичерпаністю відповідних до згаданих кодів ресурсів, а отже й не спроможністю ринку забезпечити їх раціональне використання, а по-друге – можливістю розгляду згаданих вище різновидів економічної діяльності в контексті необхідності «узгодження різноманітних груп інтересів у суспільстві та між державою і суспільством, забезпечення суспільного розвитку відповідними ресурсами» [2, с. 20]. Разом з тим, така кореляція є достатньо опосередкованою та такою яка не дозволяє нам вести мову про можливість ідентифікації якості вищої освіти на рівні безпосереднього об'єкту публічного управління. Опосередкованість кореляції якості вищої освіти з названими вище об'єктами, та тими об'єктами які залишились по за нашою увагою, може бути подана через призму системи підготовки фахівців з вищою освітою для забезпечення досягнення державою її цілей, завдань та функцій. Прямая кореляція може бути розглянута у межах такого різновиду економічної діяльності як:

– «Державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування» (код О), а саме «Регулювання у сферах охорони здоров'я, освіти, культури та інших соціальних сферах, крім обов'язкового соціального страхування» (номер 84.12);

– «Освіта» (код Р), а саме: «Загальна середня освіта» (номер 85.31); «Професійно-технічна освіта (номер 85.32)»; «Фахова передвища освіта» (номер 85.41); «Вища освіта» (номер 85.42) (звернення нами уваги на середню, середньо-спеціальну та фахову передвищу освіту обумовлено тим фактом, що забезпечення за цими різновидами (рівнями) освіти якості може розглядатись на рівні так званої базової детермінанти для забезпечення якості вищої освіти).

Цікаво, що автори Національного класифікатора України «Класифікація видів економіч-

ної діяльності ДК 009:2010» у межах Додатку А «Стандартні угруповання для публікації статистичних даних» ідентифікують проблематику освіти у межах єдиної класифікаційної групи «Державне управління й оборона, освіта, охорона здоров'я та надання соціальної допомоги» (коди О, Р та Q). Іншими словами, проблематика освіти актуалізується поряд з таким різновидами економічної діяльності як «державне управління та оборона», «охорона здоров'я» та «соціальна допомога». Такий акцент не має принципового значення для дослідження обраного нами предмету наукового пошуку, але набуває своєї принципової значущості під час розгляду освіти як однієї складових розбудови національних систем: безпеки; охорони здоров'я; соціального забезпечення. Цей напрям ми можемо вважати найбільш перспективним для подальшого наукового опрацювання проблематики публічного управління забезпечення якості вищої освіти. Наприклад, одним з перспективних напрямів в організації подальших наукових пошуків, у межах відповідного до розглянутого нами вище фокусу уваги, можуть бути такі основні концепти: «місце та роль якості вищої освіти в системі забезпечення національної безпеки»; «якість вищої освіти як детермінанта розвитку людського потенціалу»; «якість вищої освіти як чинник впливу на рівень здоров'я громадян та їх спосіб життя» тощо.

Висновки. Беручи до уваги вище наведене можемо сформулювати такі основні узагальнення та висновки.

По-перше, вища освіта, а відповідно й її якість, є об'єктом економічної політики держави. Таке позиціонування обумовлено, з одного боку, фактом ідентифікації відповідного феномену на рівні одного з різновидів економічної діяльності (Національний класифікатор України «Класифікація видів економічної діяльності ДК 009:2010» визначає вищу освіту відразу за декількома кодами на рівні економічної діяльності), а з іншого – можливістю сприйняття вищої освіти на рівні детермінанти економічної сфери суспільства, наприклад, через призму чинників розвитку продуктивних сил та розбудови виробничих відносин.

По-друге, вища освіта, а відповідно й її якість є об'єктом публічного управління. Таке позиціонування обумовлено тим що держава, відповідно до своїх повноважень у забезпеченні функціонування та розвитку системи вищої освіти, з одного боку, має неабияку частку своєї відповідальності у ліцензуванні освітньої діяльності у сфері вищої освіти та стандартизації вищої освіти, а з іншого – є безпо-

середнім та основним суб'єктом: розробки стратегії та програми розвитку вищої освіти; формування та реалізації державної політики у сфері вищої освіти; гарантування та забезпечення права громадян на вищу освіту; реалізації функцій державного контролю у сфері вищої освіти; нормування порядку присвоєння вчених звань науковим і науково-педагогічним працівникам; затвердження положень про акредитацію освітніх програм, інституційну акредитацію ЗВО, незалежних установ оцінювання та забезпечення якості вищої освіти тощо.

По-третє, вища освіта, а відповідно й її якість є безпосередніми об'єктами економічної політики держави. Таке наше припущення може бути підтверджено: нормами Постанови Кабінету Міністрів України від 3 березня 2021 р. № 179 «Про затвердження Національної економічної стратегії на період до 2030 року» (Національна економічна стратегія на період до 2030 року ідентифікує «якість освіти, науки, медицини, культури та навколишнього природного середовища» на рівні основних детермінант забезпечення інноваційного випереджального економічного зростання); фактом включення пов'язаних з освітою детермінант (Knowledge & technology outputs; Human capital & research) до критеріїв рейтингу «Глобальний інноваційний індекс» (індекс розраховується відповідно до показників які свідчать про наявність у національної економіки ресурсів та створених у державі умов для реалізації інновацій). Крім того, факт віднесення якості вищої освіти до об'єктів економічної політики держави може бути пояснений у межах категоріального змісту та сутності останньої. Наприклад, у дослідженнях зарубіжних вчених домінує думка про необхідність тлумачення економічної політики держави через заходи впливу уряду на економіку. В цьому контексті маємо цілком передбачуване за своєю відповіддю запитання – «Чи впливає якість вищої освіти на економіку?» (питання має ознаки риторичного, а отже вважаємо за доцільне залишити його без відповіді). Крім того, переважна більшість пов'язаних з оцінюванням економічної політики рейтингів опосередковано апелюють у розрахунку своїх індексів до рівня та якості освіти (наприклад, розрахунок The Global Competitiveness Index передбачає оцінювання у тому числі й: якості інститутів; якості вищої освіти та професійної підготовки; рівня технологічного розвитку; інноваційності потенціалу тощо).

Сформульовані узагальнення не вичерпують проблематику розгляду вищої освіти та її якості

на рівні об'єктів економічної політики держави, а отже можуть бути розвинені у межах подальших наукових пошуків. До вище сформульованих нами напрямів організації подальших наукових пошу-

ків, вважаємо за доцільне додати у тому числі й ті, фокусом наукової уваги яких є встановлення залежності між якістю вищої освіти та ефективністю реалізації державою економічної політики.

Список літератури:

1. Бірюкова М.В., Мороз С.А., Труш О.О., Мороз В.М., Терещенко Д.А. Соціологічний супровід моніторингу якості освіти в сучасному університеті. Львів: Видавництво ПП «Новий Світ-2000», 2023. 489 с.
2. Державне управління : підручник : у 2 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президенті України ; ред. кол. : Ю. В. Ковбасюк (голова), К. О. Ващенко (заст. голови), Ю. П. Сурмін (заст. голови) [та ін.]. К. ; Дніпропетровськ : НАДУ, 2012. – Т. 1. 564 с.
3. Класифікація видів економічної діяльності дк 009:2010. Національний класифікатор України. Державний комітет України з питань технічного регулювання та споживчої політики <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vb457609-10#Text>
4. Мороз В.М. Механізм організації підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників як об'єкт державного управління якістю освіти. Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. 2014. Вип. 3. С. 107-113.
5. Мороз С.А. Державне управління якістю вищої освіти в контексті норм міжнародних стандартів якості: принцип процесного підходу. Реформування публічного управління та адміністрування: теорія, практика, міжнародний досвід : Всеукр. наук.-практ. конф. за міжнар. Участю, 27 жовтня 2017 р. Одеса, 2017. С. 365–366.
6. Мороз С.А., Домбровська С.М., Мороз В.М. Рейтинг науково-педагогічних працівників, як складова системи державного управління якістю вищої освіти. Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія : Державне управління. 2017. Вип. 2. С. 294-309.
7. Мороз С.А., Бука І.С., Мороз В.М., Грень Л.Н. Детермінанти качества высшего образования: значимость и сила влияния (по результатам экспертного оценивания студентов Балтийской Международной Академии, Латвия). Научно-методический журнал КазНПУ «Педагогика и психология». 2019. № 1. С. 74–80
8. Мороз С.А., Романовський О.Г., Мороз В.М., Домбровська С.М., Грень Л.М., Помаза-Пономаренко А.Л. Дистанційна форма здобуття вищої освіти: аналіз думки студентів щодо якості, переваг і недоліків. Інформаційні технології та засоби навчання. 2020. Том 79, № 5. doi: 10.33407/itlt.v79i5.3340
9. Тишук О.М., Мороз О.В. Обґрунтування актуальності дослідження у межах проблематики публічного управління: теоретико-методологічний аспект. Інвестиції: практика та досвід. 2024. № 3. С. 202-208 DOI: <https://doi.org/10.32702/2306>

Moroz V.M., Tyshchuk O.M. Moroz S.A. HIGHER EDUCATION AS AN OBJECT OF ECONOMIC POLICY OF THE STATE: JUSTIFICATION OF THE PLACE AND ROLE OF THE PHENOMENON IN THE STRUCTURE OF ECONOMIC ACTIVITY OF SOCIETY

The need to justify the possibility of perceiving the quality of higher education at the level of one of the objects of public administration is due to the fact that the corresponding phenomenon has a simultaneous positioning within the following areas of knowledge: education, humanities, social and behavioral sciences, management and administration, information technology, etc. Within the field of knowledge "Public Administration and Governance" the phenomenon of the quality of higher education can be considered through the prism of the functions of the state in the political, spiritual, social and economic spheres of society. The article substantiates the place and role of the phenomenon of the quality of higher education in the structure of economic activity of society and proves the need to identify the quality of higher education at the level of the object of the state's economic policy. The article analyzes the content of the National Classifier of Ukraine "Classification of Types of Economic Activity DK 009:2010" and identifies the types of economic activity related to higher education. The identified correlation allowed us to identify higher education, and accordingly its quality, at the level of a component of the state's economic policy, which is confirmed by the provisions of the National Economic Strategy for the period until 2030, as well as the norms of the Law of Ukraine "On Higher Education". The study identifies concepts related to the phenomenon of public management of the quality of higher education, namely: the quality of higher education in the system of ensuring national security; the quality of higher education as a determinant of human potential development; the quality of higher education as a factor influencing the level of health of citizens and their lifestyle. It was found that higher education, and accordingly its quality, can be perceived at the level of: a type of economic activity; a direct object of public administration; an object of the state's economic policy.

Key words: quality of higher education, public administration and governance, objects of public administration, economic activities, economic policy of the state, the economic sphere of society, classification of kinds of economic activities.